

Invloed van buitenlandse ondernemingen in Nederland

Bert Diederer

Sinds enkele jaren wordt vanuit Eurostat een pilot-study georganiseerd, waarin de invloed van buitenlandse ondernemingen in kaart wordt gebracht. Een aantal EU-landen, waaronder Nederland neemt deel aan dit project. Vooralsnog blijft deze pilot beperkt tot inward-FATS (Foreign Affiliate Trade Statistics). Daartoe wordt voor Nederland vastgesteld wat de invloed van buitenlandse ondernemingen is in de Nederlandse economie. Het omgekeerde (de invloed van Nederlandse multinationals in het buitenland, ofwel outward-FATS) wordt nog niet in kaart gebracht. Omdat ten behoeve van dit onderzoek gebruik gemaakt wordt van microdata van bestaande CBS-statistieken is het (nog) niet mogelijk om zeer recente resultaten te presenteren. Momenteel zijn resultaten beschikbaar van het jaar 2000. De invloed van buitenlandse ondernemingen is niet eenduidig in één cijfer weer te geven. Er zijn uiteenlopende resultaten naar economische indicatoren. Er blijkt dat met name bij de totale aankopen van ondernemingen de buitenlandse invloed groot is. Verder valt op dat het aandeel van buitenlandse ondernemingen in de toegevoegde waarde groter is dan het aandeel in het personeel. Hieruit kan echter niet zonder meer geconcludeerd worden dat Nederlandse ondernemingen minder productief zijn dan buitenlandse ondernemingen.

Om gegevens over inward-FATS te kunnen maken is informatie nodig van de nationaliteit van de onderneming. Daarvoor zal gezocht moeten worden naar het moederbedrijf (=top van de onderneming) door de gehele keten van eigendom en (tenminste 50%-)deelnemingen in de gehele wereld door te nemen. Gegevens daarover zijn bekend op basis van enquête bij de Statistiek Financiën van Grote Ondernemingen (SFGO), die jaarlijks door het CBS wordt uitgevoerd. Daarnaast is op basis van externe bronnen van een groot aantal ondernemingen nagegaan of daarbij al of niet sprake is van een buitenlandse moeder. Van de circa 6 000 grootste ondernemingen in Nederland (waarvan 2 500 direct door de SFGO waargenomen worden en 3 500 gebaseerd worden op externe bronnen) kon anno 2000/2001 worden vastgesteld dat daarvan ruim 1 100 ondernemingen in het buitenland hun hoofdvesting hebben. Van de 2 500 ondernemingen in de SFGO zijn er ruim 650 in buitenlandse handen. Het land van vestiging van de top van de onderneming is vervolgens bepalend voor de "nationaliteit" van de onderneming. In het kader van de Eurostat-pilot study wordt de invloed van buitenlandse ondernemingen gemeten naar een beperkt aantal economische indicatoren, te weten: aantal bedrijfseenheden, aantal werkzame personen, aantal personen op de loonlijst, omzet, productiewaarde, toegevoegde waarde (tegen factorkosten), totale aankopen, aankopen voor wederverkoop, personeelskosten en bruto materiële investeringen. Van belang zijn niet zozeer de macro-resultaten van deze economische indicatoren, maar vooral de verschillende economische activiteiten die door de buitenlandse ondernemingen in Nederland worden uitgevoerd. Omdat met name grote ondernemingen vaak verschillende soorten economische activiteiten ontplooiën, is het nodig deze op een lager aggregatieniveau te bekijken en op te delen in bedrijfseenheden. Daartoe wordt uitgegaan van de typering die worden gehanteerd in de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI).

Omdat de interesse in dit stadium vooral uitgaat naar gedetailleerde data naar economische activiteit ontbreken in dit onderzoek belangrijke indicatoren zoals de import en export. Gegevens van import en export zijn namelijk voornamelijk beschikbaar op basis van de institutionele CBS-statistieken van internationale (goederen)handel. De brongegevens van deze statistieken bevatten geen informatie over de economische activiteit van de respondenten.

Het onderzoek blijft beperkt tot de sector niet-financiële vennootschappen. De buitenlandse invloed bij de sector financiële instellingen (banken, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen) en de overheidssector blijft dus buiten beschouwing.

Methodiek (Micronoom)

Ondernemingen bestaan veelal uit verschillende onderdelen. Een manier om een onderneming onder te verdelen is naar bedrijfseenheden (zie kader). Een belangrijke stap in dit onderzoek is de overgang van het ondernemingsniveau (op dit niveau is vooral eigendoms- en structuurinformatie beschikbaar) naar bedrijfseenhedenniveau (op dit niveau zijn microdata beschikbaar). De microdata van bovengenoemde economische indicatoren zijn beschikbaar op basis van verschillende CBS-statistieken, te weten de Productiestatistieken (PS), de Enquête Werkgelegenheid en Lonen (EWL) en de Investeringsstatistieken (IS). Deze statistieken worden op jaarbasis samengesteld en zijn gebaseerd op steekproeven bij bedrijfseenheden. Hulp- en achtergrondinformatie is verder beschikbaar vanuit het Algemeen Bedrijfs Register. Van elke bedrijfseenheid is bij het ABR de belangrijkste economische activiteit geïnventariseerd volgens de richtlijnen van de SBI, waarbij zowel globale als (buitengewoon) nauwkeurige omschrijvingen worden gehanteerd. Globale omschrijvingen zijn getypeerd door middel van 1- á 2-cijferige SBI-codes. Nauwkeurige(r) omschrijvingen zijn getypeerd via 3-, 4- en 5-cijferige codes. In het kader van de inward-FATS wordt doorgaans een nauwkeurige omschrijving van de SBI verlangd.

Naast bovengenoemde statistieken op bedrijfseenhedenniveau zijn de statistieken op ondernemingsniveau (de Statistiek Financiën van (Grote+Kleine) Ondernemingen (SFGO en SFKO)) belangrijke bronnen. Microdata van deze statistieken zijn niet beschikbaar op het niveau van bedrijfseenheden, maar op het niveau van ondernemingen. Ten behoeve van de integratie van bedrijfseenheden-statistieken en ondernemingen-statistieken is het noodzakelijk om te weten hoe de ondernemingsstructuren eruit zien. Ook daarvan is informatie aanwezig in het ABR. Daarin wordt nauwkeurig bijgehouden welke bedrijfseenheden aan het begin en aan het eind van elk jaar behoren bij welke onderneming. Dit geheel aan bronnenmateriaal, inclusief de genoemde ABR-informatie, is in de loop der jaren bijeengebracht in een integratiekader, genaamd Micronoom. In Micronoom zijn ook allerlei definitiever verschillen en andere onvolkomenheden uit de bronbestanden zo veel mogelijk gladgestreken en weggewerkt, opdat bijzondere onderzoeken zoals het maken van inward-FATS mogelijk zijn. Cijfers op het gebied van buitenlandse participatie-invloed in de Nationale rekeningen zijn overigens geformuleerd op ondernemingsniveau. Deze cijfers zijn dan ook gebaseerd op de SFGO en niet op bedrijfseenheden-statistieken, zoals bij de meeste bedrijfseconomische statistieken het geval is. Hierdoor kunnen resultaten van Micronoom afwijken van de Nationale rekeningen.

Buitenlandse ondernemingen in Nederland

De meest actuele data hebben betrekking op het jaar 2000. Op basis van de integratie van Micronoom-databestanden en het feit dat van 1 100 ondernemingen bekend is dat zij (uiteindelijk) een buitenlandse moeder hebben kan een aantal interessante tabellen worden samengesteld. De resultaten kunnen worden geïnterpreteerd als minimum-percentages. Het werkelijke aandeel van buitenlandse ondernemingen zal hoger zijn, maar waarschijnlijk niet veel hoger. De circa 1 100 buitenlandse ondernemingen zijn immers getraceerd onder de circa 6000 grootste ondernemingen in Nederland.

Tabel 1
Aandeel van buitenlandse ondernemingen naar een aantal economische indicatoren

	Aandeel in %
Aantal bedrijfseenheden	0,5
Aantal werkzame personen	9,9
Aantal personen op de loonlijst	10,3
Omzet	15,4
Productiewaarde	14,9
Toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	13,6
Totale aankopen	16,0
Aankopen voor wederverkoop	16,2
Personeelskosten	12,9
Bruto materiële investeringen	12,3

Uit tabel 1 blijkt dat de invloed van buitenlandse ondernemingen niet eenduidig in één cijfer is weer te geven. Er zijn uiteenlopende resultaten naar economische indicator. Bij totale aankopen (al of niet bedoeld voor wederverkoop) is de invloed het hoogst: 16 procent. De buitenlandse invloed wordt uitgeoefend via een buitengewoon klein aantal bedrijfseenheden: slechts 0,5 procent van alle bedrijfseenheden (circa 2760 van de ruim 555 duizend) wordt door een buitenlandse multinational gecontroleerd. De toegevoegde waarde blijkt voor 13,6% door buitenlandse ondernemingen te worden gegenereerd. Opvallend zijn de uitkomsten bij personeelskosten (12,9%) versus personeel (werkzame personen: 9,9%, personen op loonlijst 10,3%).

De nationaliteit van buitenlandse ondernemingen actief in Nederland

De Verenigde Staten (USA), het Verenigd Koninkrijk (UK), Duitsland en Frankrijk zijn de dominerende nationaliteiten van de

buitenlandse ondernemingen die in Nederland actief zijn. De USA-ondernemingen zijn zeer dominant bij omzet, productiewaarde, toegevoegde waarde, totale aankopen (al of niet voor wederverkoop). Opvallend zijn de hoge aandelen van personeel (werkzame personen: 15,4% en personen op loonlijst: 15,2%) bij ondernemingen uit overige EU-landen. Belgische en Luxemburgse ondernemingen hebben relatief meer bedrijfseenheden in Nederland actief. Tenslotte valt bij Japanse ondernemingen op dat zij een relatief groot aandeel hebben in de totale aankopen (10,3%) en nog meer bij de totale aankopen bedoeld voor wederverkoop (17,2%). De distributie-rol die Nederland heeft voor bijvoorbeeld Japanse auto's en consumentenelektronica is hieraan debet.

De economische activiteiten van buitenlandse ondernemingen in Nederland

Uit tabel 3 blijkt dat de invloed van buitenlandse ondernemingen niet alleen per economische indicator uiteenlopende cijfers laat zien, maar dat dit voor de diverse SBI-secties in de sector niet-financiële bedrijven nog veel sterker het geval is. Bij delfstoffenwinning en industrie zijn vrijwel alle aandelen fors hoger dan gemiddeld. Opvallend zijn de resultaten bij de aankopen voor wederverkoop. Bij delfstoffenwinning speelt het buitenland daarin geen rol, terwijl bij industrie en vooral bouw (bijna 59% buitenlands) een prominente positie door buitenlandse ondernemingen wordt ingenomen. Opvallend zijn ook de zeer lage aandelen van buitenlandse ondernemingen in de investeringen in de sectie energie (3,4%) en sectie commerciële dienstverlening (4,8%). Bij sectie vervoer valt op dat de buitenlandse ondernemingen een relatief laag aandeel hebben in de toegevoegde waarde (5,7%).

De SBI-secties delfstoffenwinning, energie, en horeca zijn relatief klein wat betreft hun kwantitatieve inbreng in de totalen van de

Tabel 2
Aandeel van buitenlandse ondernemingen naar nationaliteit, economische indicatoren en naar het totaal van alle buitenlandse ondernemingen

	VS	UK	Duitsland	Frankrijk	Overig EU	België en Luxemburg	Zwitserland	Zweden	Antillen en Aruba	Japan
	<i>aandeel in %</i>									
Aantal bedrijfseenheden	19,4	18,4	15,9	9,5	7,2	9,5	6,3	3,5	3,8	3,3
Aantal werkzame personen	19,2	19,9	13,2	10,0	15,4	4,9	5,0	3,6	4,4	2,7
Aantal personen op de loonlijst	18,6	20,0	13,1	10,1	15,2	5,2	5,5	3,4	4,5	2,6
Omzet	31,8	15,8	12,2	10,3	4,4	3,7	3,8	2,9	3,1	8,5
Productiewaarde	35,2	19,6	11,7	8,3	5,1	4,0	4,5	3,2	2,0	2,7
Toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	30,6	21,9	11,0	10,7	5,9	4,2	5,1	3,3	2,4	2,1
Totale aankopen	31,9	14,1	12,5	10,3	4,0	3,6	3,6	2,8	3,1	10,3
Aankopen voor wederverkoop	26,6	10,3	13,1	13,1	3,4	3,2	2,9	2,4	4,6	17,2
Personeelskosten	23,8	22,6	12,1	10,5	7,6	4,8	6,5	3,9	2,9	3,1
Bruto materiële investeringen	23,7	26,3	8,6	16,5	4,3	3,9	3,0	5,9	1,7	2,8

Tabel 3
Aandeel van buitenlandse ondernemingen naar sectie van de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI) naar een aantal economische indicatoren

	Delfstoffenwinning	Industrie	Energie en Water	Bouw	Handel	Horeca	Vervoer en communicatie	Commerciële diensten	Totaal
	<i>aandeel in %</i>								
Aantal bedrijfseenheden	25,7	1,8	1,6	0,1	0,5	0,1	0,7	0,6	0,5
Aantal werkzame personen	38,5	17,9	9,8	2,7	6,2	8,0	7,4	13,0	9,9
Aantal personen op de loonlijst	26,9	17,9	9,8	2,5	6,7	8,7	7,8	14,0	10,3
Omzet	15,1	24,3	11,3	4,1	14,3	9,6	10,7	11,4	15,4
Productiewaarde	31,1	23,3	9,3	3,0	11,3	10,0	10,3	11,0	14,9
Toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	20,5	24,8	12,6	3,2	10,0	12,3	5,7	12,1	13,6
Totale aankopen	14,3	23,4	10,8	4,7	14,9	9,1	13,8	11,8	16,0
Aankopen voor wederverkoop	0,5	32,1	12,1	58,7	15,4	2,2	14,7	20,8	16,2
Personeelskosten	32,7	21,7	10,3	3,2	11,0	15,8	6,8	12,9	12,9
Bruto materiële investeringen	45,4	26,1	3,4	2,2	11,2	10,2	5,3	4,8	12,3

onderscheiden economische indicatoren. In onderstaande tabel 4 is van de dominerende secties industrie, bouw, vervoer en communicatie, handel en commerciële diensten voor een aantal sbi-klassen aangegeven wat de invloed van buitenlandse ondernemingen is. Deze SBI-klassen zijn SBI-afdelingen of samenvoegingen van SBI-afdelingen (zie eerste kolom in tabel 4).

Relatief hoge aandelen van buitenlandse ondernemingen zijn te vinden door de percentages van de SBI-klassen te vergelijken met de percentages in de regel 'totaal buitenlandse ondernemingen'.

In tabel 5 zijn SBI-klassen opgenomen met een verdere detaillering, overeenkomend met een nauwkeuriger aanduiding van de economische activiteit van de bijbehorende bedrijfseenheden. Het blijkt dat buitenlandse ondernemingen soms een zéér dominerende invloed hebben binnen sommige van deze sbi-klassen. De lijst in tabel 5 is gerangschikt naar de toegevoegde waarde (van hoog naar laag). Alleen die sbi-klassen zijn opgenomen waarvan bij één van de economische indicatoren de buitenlandse invloed tenminste 70% is. Het is dan uiteraard goed mogelijk dat de invloed bij een of meer andere economische indicatoren (veel) lager is dan 70%.

Tabel 4
Invoed van buitenlandse ondernemingen in een aantal SBI-klassen naar een aantal economische indicatoren

SBI	Omschrijving	Aantal bedrijfs-eenheden	Aantal werkzame personen	Aantal personen op de loonlijst	Omzet	Productie-waarde	Toegevoegde waarde	Totale aankopen	Aankopen voor weder-verkoop	Personeels-kosten	Bruto materiële investeringen
		<i>aandeel in %</i>									
15	Voedingsmiddelen (vv)	1,1	9,3	9,6	20,4	16,5	17,8	20,9	51,1	13,4	17,0
16	Verwerking tabak	32,8	87,7	87,5	89,4	88,9	97,5	94,7	100,0	87,9	82,8
17-20	Textiel, leer, hout (vv)	0,6	8,1	8,3	10,0	10,2	10,0	10,0	7,7	10,4	7,5
21-22	Papier, drukkerijen	1,3	14,0	13,7	20,6	19,6	17,3	22,7	52,0	15,2	17,4
23	Olie en steenkoolverwerking	22,3	22,3	21,8	22,9	19,8	20,4	22,4	77,6	25,5	38,2
24	Chemische producten (vv)	16,3	35,9	35,9	33,4	32,8	40,4	31,5	37,4	39,4	37,6
25-26	Rubber, aardewerk (vv)	5,9	29,2	29,4	31,8	32,1	33,8	30,8	28,3	32,7	30,3
27-28	(Producten van) metalen (vv)	1,4	20,2	20,9	29,1	29,1	27,7	29,8	29,8	26,3	46,6
29	Machines en apparaten (vv)	2,5	15,8	15,6	19,4	17,4	16,6	20,4	38,4	17,8	11,9
30-33	Electrische en optische apparaten (vv)	1,8	18,3	17,2	11,9	13,3	17,3	10,2	8,0	18,6	10,3
34-35	Transportmiddelen (vv)	1,3	20,4	19,3	25,2	22,6	22,0	25,4	61,5	20,8	22,2
36-37	Meubelen, voorbereiding recycling	0,4	7,2	7,0	11,8	11,6	9,9	12,9	14,3	8,6	6,6
45	Bouwnijverheid	0,1	2,7	2,5	4,1	3,0	3,2	4,7	58,7	3,2	2,2
50	Handel en reparatie auto's	0,4	6,2	6,9	23,7	15,5	5,8	24,6	26,4	8,9	16,6
51	Groothandel	1,2	12,7	13,7	15,6	14,5	15,1	15,9	16,0	16,3	16,5
52	Detailhandel en reparatie	0,0	1,6	1,8	2,2	2,3	2,1	2,3	2,1	2,3	1,4
60-63	Vervoer	0,7	9,2	9,7	13,0	12,6	7,5	16,3	17,6	8,3	3,6
64-64	Communicatie	0,5	2,8	2,8	5,0	4,8	1,8	7,2	7,7	3,0	6,9
71-74	Commerciële dienstverlening	0,5	13,0	14,0	11,4	11,0	12,1	11,8	20,8	12,9	4,8
	Totaal buitenlandse ondernemingen	0,5	9,9	10,3	15,4	14,9	13,6	16,0	16,2	12,9	12,3
		<i>aantallen (mln)</i>			<i>mld euro</i>						
	Totaal generaal	551,7	4,8	4,3	896,8	558,1	209,0	674,0	342,4	122,7	32,4

(vv) = vervaardiging van.

Tabel 5
Enkele SBI-klassen met een (zeer) hoog aandeel van buitenlandse ondernemingen, naar een aantal economische indicatoren.

SBI	Omschrijving	Omzet	Toegevoegde waarde	Totale aankopen	Aankopen voor wederverkoop	Personeels-kosten	Bruto materiële investeringen
		<i>aandeel in %</i>					
231	Cokesovenproducten (vv)	100	100	100	nvt	100	100
271	Ijzer en staal (vv)	93	96	90	100	95	98
160	Verwerking tabak	89	98	95	100	88	83
265	Cement, kalk en gips (vv)	90	95	85	45	96	99
312	Schakel en verdeelinricht. (vv)	84	82	86	98	81	78
242	Landbouwchemicaliën(vv)	83	78	84	96	68	74
154	Plantaard+dierl.vetten+oliën (vv)	78	38	81	98	30	70
333	Apparatuur bewaking industriële processen (vv)	47	37	54	81	42	86
272	Ijzeren en stalen buizen (vv)	78	68	81	5	69	28
223	Reproductie opgenomen media	48	51	46	76	41	52
212	Papier en karton (vv)	49	43	52	76	43	42
232	Aardolieverwerking	23	22	23	78	28	53
245	Zeep e.d., parfum, cosmetica (vv)	34	37	33	70	30	25
341	Auto's	41	36	42	91	42	32
343	Auto-onderdelen (vv)	54	59	51	76	61	64
453	Bouwinstallatie	16	10	20	77	10	10

(vv) = vervaardiging van.

Micronoom: micro integratie van (bedrijfs-) economische statistieken

Bij het Centraal Bureau voor de Statistiek wordt een veelheid aan statistieken gemaakt die betrekking hebben op economische activiteiten. Traditioneel wordt daarbij een indeling naar sectoren gemaakt zoals Niet-financiële vennootschappen, Financiële instellingen en Overheid. Deze indeling wordt met name gehanteerd bij de Nationale rekeningen.

Bij het maken van statistieken worden de werkzaamheden voor deze sectorindeling gescheiden gehouden, zowel qua waarneming als bij analyse en publicatie. Een belangrijk deel van de economische statistieken beperkt zich tot de activiteiten van niet-financiële ondernemingen.

Vaak zijn bedrijven een onderdeel van een conglomeraat ofwel onderneming. Een onderneming of ondernemingengroep bestaat door eigendom en deelneming uit een (groot) aantal bedrijven. Veel economische activiteiten vinden plaats in een relatief kleine organisatie, bijvoorbeeld in een eenmanszaak, of een firma met enkele personeelsleden, of een BV met enkele tientallen werknemers. Deze organisaties zijn bij het CBS bekend als juridische eenheden. Ten behoeve van de statistiek worden soms juridische eenheden samengevoegd, indien zij één en dezelfde economische activiteit behelzen. De kleinste entiteit in dit verband wordt 'bedrijfseenheid' genoemd. Een bedrijfseenheid bestaat uit één of meer juridische eenheden en is getypeerd naar de (belangrijkste) economische activiteit. Deze typering is gebaseerd op de regels van de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI). Een onderneming of ondernemingengroep bestaat vaak uit een groot aantal bedrijfseenheden en kan op die manier een groot aantal verschillende economische activiteiten hebben. De onderneming als totaal (de ondernemings-eenheid) wordt eveneens getypeerd volgens het SBI naar de belangrijkste economische activiteit.

De belangrijkste statistieken naar bedrijfseenheid zijn: de Productiestatistieken (met data van de resultatenrekening, zoals omzet, bedrijfskosten, bedrijfsresultaat), de Werkgelegenheidsstatistieken (met data van het aantal werkzame personen en de lonen), de Investeringsstatistieken (met data van materiële investeringen) en de Innovatiestatistieken (met o.a. uitgebreide data van Research en Development).

De belangrijkste statistiek naar onderneming is de Statistiek Financiën van Grote Ondernemingen (SFGO), waarin verkorte resultatenrekeningen voorkomen naast gedetailleerde gegevens van balansen. De SFGO is gebaseerd op fiscale en commerciële jaarrekeningen en enquêtes van grote ondernemingen (tot 2001: met een balanstotaal van tenminste 25 mln gulden, vanaf 2001: met minimum balanstotaal van 23 miljoen euro). Naast de SFGO is er de SFKO (Statistieken Financiën van Kleine ondernemingen). In de SFKO zijn gegevens opgenomen van belastingplichtige fiscale eenheden die afkomstig van de belastingdienst. De SFKO-data zijn vergelijkbaar met die van de SFGO, maar zijn minder gedetailleerd.

Binnen Micronoom worden alle economische statistieken gebaseerd op bedrijfseenheden en ondernemingen (na coördinatie van allerlei verschillen op gebied van variabelen-definities en dergelijke) samengebracht. Op basis van het Algemeen Bedrijfs Register van het CBS zijn bij elke ondernemings-eenheid alle daarbijbehorende bedrijfseenheden bekend. Deze onderneming-bedrijfseenheid-koppeling maakt het mogelijk om de statistische gegevens te integreren. Momenteel bevat Micronoom alle bovengenoemde databestanden met jaartotalen en -standen van 1995 t/m 2000 (stand: voorjaar 2003).